

ÇALIŞANA HAK, YURTTAŞA GÜVENCE İÇİN SOSYAL HAKLAR MÜCADELESİ

M. Hakan Koçak

Sosyal Haklar Derneği

Sosyal haklar hareketi her şeyden önce bir “eşitlikçilik” hareketidir. Hareketin temel eksenini ise “metasızlaştırma”dır. Üretim sürecinde ortaya çıkan sınıfsal eşitsizlikleri bir yandan derinleştiren öte yandan yaydığı ideolojik salgıyla bu eşitsizlikleri “herbirimizin eşit katılımcısı olduğu bir oyun” kurgusuyla meşrulaştıran piyasanın hakimiyet alanını sınırlamak, onun herşeyi metalaştırarak içine alan işleyişi karşısında, metasızlaşmış alanları genişletmek, dayanışmacı-eşitlikçi pratikler, kurumlar, kültürel örüntüleri yaratmak esas amaçtır. Bu çerçevede kesinlikle yeni bir hareket değildir, kökleri daha da eskiye uzanmakla beraber en azında bütün bir 19. ve 20. yüzyıl sosyal, siyasal mücadeleler tarihinin kökenlerinde bahsedilen amaçlar temel rol oynamıştır. İşçi sınıfı hareketinin, her türden eşitlikçi, sosyal adaletçi, halkçı sosyal-siyasal hareketin ufkunda piyasanın egemenliğini sınırlamak ve giderek yok etmek bulunmaktadır. “Sosyal haklar bireylerin veya ailelerin ücretli emekten bağımsız olarak varolabilme biçimini tanımlar, çalışma ve iş yapma gereklilikten ne kadar uzaklaşır ve ne kadar özgür seçime tabi olursa, emekgücü de o kadar metalaşmaktan uzaklaşmış olur” (Arın: 199). İşte bu son yüzyılların mücadelelerinin altında örtük olarak bulunan temel hedefdir.

Bununla birlikte yeni olan şey, sözü edilen dönem boyunca, uzun ve çetin mücadeleler sonucu dünyanın her yerinde şu veya bu düzeyde piyasanın hakimiyeti karşısında elde edilen ve hukuki temelde de birer hak olarak kodlanan kazanımların günümüzde gitgide eritilmesi, aşınması ve yok edilmesi; ama bundan da öte toplumsal meşruiyetlerinin zayıflatılması, hak olma niteliklerinin kaybettirilmesi sürecinin yaygın biçimde işliyor olmasıdır. Kapitalizmin yaygın olarak küreselleşme olarak isimlendirilen son döneminde “kaynak yetersizliği”, “rekabetin kaçınılmazlığı” ve “piyasanın dokunulmazlığı” dogmalarının temelini oluşturduğu düşünsel gericilik ikliminde sosyal hakları talep etmek, genişletmek hatta savunmak zorlaşmıştır. Şimdi gerekli olan, söz konusu dogmalar karşısında hâlâ yeterince meşru ve cüretkâr olamayan hareketin güçlendirilmesi, meydan okur hale getirilmesi zorunluluğudur. Yeniden ayakları üzerinde duracak hareketin sözü edilen kapitalist dogmalarla hergün fikri, politik ve gündelik yaşam düzeyinde sayısız mevzi savaşı vermesi kaçınılmazdır.

İşçi sınıfının kapitalizmle mücadelesinin belli bir aşamasından itibaren onun en temel ve evrensel örgütlenme formu haline gelen ve hem çalışma yaşamında hem de daha genel olarak siyasal-toplumsal yaşamda radikal dönüşümler yaratmış bulunan

sendikalar çok uzun bir zamandır esas olarak kapitalist sözleşme ilişkisinin mantığının dışında olmayan serbest toplu pazarlık hakkını kullanmak yoluyla üyelerine toplu sözleşmelerle ağırlıklı olarak maddi kazanımlar sağlayan örgütler olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Oysa sendikaların bugün gelinen noktada üzerine oturdukları zeminde yapısal bir değişim, bir kayma olduğu görülmektedir.

Herşeyden önce kapitalizmin dayandığı tarihsel sınırlarda yapısal bir istihdam krizi sürmekte ve büyümektedir. “Artık yedek sanayi ordusu tanımlamasına sığmayan, hiçbir toplumsal bütünleştirme ve içerme mekanizmasından nasibini almayan bir ‘gereksiz nüfus’ gittikçe şişmektedir” (Bir Çağ...: 22). Yani artık istihdam edilmek bir genellik değil ayrıcalık haline gelmektedir, sağlanan istihdamın ise giderek daha geniş bölümü geçici, güvencesiz, yeterli gelir sağlamayan hale gelmektedir. Avrupa’da kronik bir işsizlik, ABD’de çok sayıda ama hiçbiri yeterince gelir sağlayamayan ve ikinci işi zorunlu kılan kısmi işler, çevre ülkelerde ise olağanüstü oranlara erişmiş bir enformel istihdam dünyadaki istihdam yapısının karakteristiklerini oluşturmaktadır (Castells: 4. bölüm). Çalışmanın niteliği değişmekte, çalışanların yaşamındaki merkezi kimlik olma özelliğini yitirmektedir. Sennett’in bu konuyu irdelediği kitabına verdiği isimle bir “Karakter Aşınması” yaşanmaktadır (Sennett). Kollektif emek, genel zihin, birikmiş ölü emek ve emekçinin toplumsal niteliği öne çıkmakta, bileşik emeği basit emeğe indirgemek zorlaşmakta, her nihai ürün karmaşık bir teknik ve toplumsal işbölümünün birbirine bağladığı kollektif emeğin eseri olmaktadır ve bu durumda değer yasası emeğin değerlendirilmesinin ölçütü olmaktan çıkmaktadır (Bir Çağ...: 21).

436

Öte yandan masanın karşı tarafındaki patron da çeşitli biçimlerde giderek görünmezleşmektedir: Küçük, enformel işyerlerinde karşınıza çıkan patron her an iflasın eşiğinde duran, çoğu kez kendi emeğini de yoğun olarak kullanan piyasa hareketleri ve bağlı olduğu işvereni karşısındaki mağdur insan olarak, çok uluslu şirketlere bağlı işyerlerinde uzaklardaki bir yönetim kurulunun tanınmayan üyeleri olarak, evinde çalışan kişinin hiçbir zaman tanışmayacağı son halkasını oluşturduğu üretim zincirinin tepesindeki kişi olarak, kendisi de küresel düzeydeki rekabet koşulları nedeniyle devletinden yardım bekleyen her an ülkeden ya da üretimden çekilmeye hazır ulusal sermaye sahibi olarak, kamu işyerindeki ne idüğü belirsiz taşeron olarak vs... Sendikanın muhatap olacağı ve sonra da kendisinden bir şeyleri koparıp alacağı o eski “pürolu adamı” bulmak zorlaşmıştır ortalıkta. İşçiler de değişmektedir. Avukatlar, doktorlar, bilgi işlem uzmanları, mimarlar vs. her geçen gün artan sayıda birer ücretli ya da işsiz olarak girmektedir işgücü piyasasına. Kapitalizm burada da hükmünü sürmekte, tüm ünvanları, saygınlıkları silip süpürerek sıradan birer proleter olarak ortaya sürmektedir eskiden kolaylıkla yeni orta sınıfın saygın mensupları olarak isimlendiriliverilenleri. Onları da plazalara, bürolara, bankalara, okullara doldurmakta, ellerinde sermaye olarak tuttukları, vasıf, eğitim düzeyi, entelektüel beceri gibi şeyleri de değersizleştirmektedir acımasızca. Kısaca artık “iş”e, çalışmaya, istihdama, yaka rengine, toplu sözleşmeye bağımlı olmayan, gitgide dağılan bu zeminin ötesine taşınan bir emek hakları/sosyal haklar mücadelesinin koşulları oluşmaktadır.

Bu noktada muhatabımız eskisinden çok daha fazla devlet olmaktadır. Sendikaların iş gördüğü “sözleşme” düzleminin üstünde “haklar” düzlemidir artık öne çıkan.

Tam da bu boyutuyla daha politik, daha sistem karşıtıdır sosyal haklar hareketi özünde. İşyerinde sendika-sözleşme alanında yani birincil paylaşım alanında elimizden kaçan sermaye ile bu kez devlet dolayımı ile ikincil düzeyde bölüşüm kavgası vermek durumundayız daha da fazla. Sağlık, eğitim, konut, ulaşım vs. gibi her bir yaşam alanında yukarıda söylenen metasızlaştırma mücadelesi verilirken, yani bu alanlar piyasanın, kârın mantığının hakimiyetinde kurtarılırken muhatap elbette tam da bu piyasalaştırma sürecinin öznesi devlet olacaktır.

Sosyal haklar hareketinin devlet karşısında en temel talepleri çalışma saatlerinin azaltılması, herkes için temel bir sosyal ücret, yaşam alanlarının metasızlaşması (parasız, ücretsiz, kar mantığının geçersiz olduğu alanlar) ve bunların hukuki planda da birer hak haline getirilmesidir. Bu nokta önemlidir zira piyasalaşma ve sosyal hakların yokluğunun sonuçlarını gündelik yaşamlarında tecrübe eden emekçiler açısından somut, doğrudan eylem olanaklarının olduğu siyaset alanıdır burası. Partilerin sembollerle örülü ve artık günlük yaşamdan uzaklaşmış söylemsel siyaset alanının da, sendikaların daracık bir toplum kesimini kapsayan üye kitleleri için sürdürdükleri uzlaşmalara dayalı, aşağıdakilere kapalı sözleşme süreçlerinin de aşıldığı, aşılma potansiyellerinin olduğu alan...Belki onların çoktan başını çekmesi gereken, onlara yeniden kan, can verecek olan yaşamın canlı alanı. Yani toplumsal olanın siyasallaştığı, siyasal olanın toplumsallaştığı alan, yurttaşlık haklarının kapitalist sistemle çatıştığı, halkın sınıflaştığı-sınıfın halklaştığı ve bunun için sınıf örgütleri olan emek örgütlenmelerinin aynı zamanda birer halk örgütü karakteri de kazanmak durumunda oldukları alan... Emegın dağıldığı ama tam da dağılarak içine yayıldığı ve tüm rengini belirlediği yurttaşlar topluluğunun hak mücadelesi olarak emek hareketinin kendisini artık daha üst düzeyde ürettiği alan. Kapitalizmin sonuçlarını kaçınılmaz bir kader gibi kabul lenerek giderek genişleyen bir yoksullar yığına birer kaşık yardım götürerek sevap kazanmayı, tehlikeli patlamalara engel olmayı ya da hümanist duygularını tatmin etmeyi isteyen yardımseverler ordusu karşısında ve binbir çeşit yoksullukla mücadele programı lafazanlığı karşısında dünyada herkesi doyuracak kaynakların var olduğunu, herkesin bu kaynaklardan yararlanmasının, sosyal hakların yaşama geçirilebilmesinin yegâne yolu olduğunun söyleneceği, yardım-sadaka-bağış yerine “hak” kavramının egemen kılınacağı burası tam da...

Sosyal Haklar Derneği kendisini böylesi bir sosyal haklar hareketinin bileşeni olarak görmekte ve 2006 yılından bu yana yayınladığı raporlar, yaptığı eylemler, düzenlediği veya katıldığı kampanyalar ile katkı sunmaya çalışmaktadır. Sosyal hakların ana akım siyaset alanından dışlanmasının getirdiği yabancılaşmanın, yurttaş kimliğindeki erozyonun ve diğer hakların hayata geçirilebilme kapasitesinde yarattığı düşüşün aşılabilmesi için ülkemizde sosyal haklar hareketinin güçlenmesi hepimizin önündeki acil bir görevdir.

Bu görev çerçevesinde, *sosyal haklar herkese ve sosyal haklar için hep birlikte* demek için buradayız.

Teşekkürler.

KAYNAKÇA

- Arın, Tülay (1997) “Sosyal Hakların Emekgücünün Meta Niteliği Üzerindeki Etkileri”, *Kamu Girişimciliği* içinde, Ankara: TMMOB Yayını.
- “Bir Çağ Dönümümüm Eşiğinde” (2004) İstanbul: Çalışanlar Basın Yayın.
- Castells, Manuel (2005) “Çalışmanın ve İstihdamın Dönüşümü: Ağ İşçileri, İşsizler ve Esnek Zamanlı Çalışma”, *Ağ Toplumunun Yükselişi* içinde (4. Bölüm), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayını.
- Sennett, Richard (2002) *Karakter Aşınması*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.